

Ben Coates

Going Dutch

NEDERLAND DOOR DE OGEN
VAN EEN ENGELSMAN

Vertaald door Inge Pieters



2016 THOMAS RAP

Voor Kim, natuurlijk

Voorwoord

De koningin was afgetreden en het was de eerste werkdag van de nieuwe koning. Amsterdam was een en al kleur en de smalle, geplaveide straten werden overstroomd door zo'n miljoen mensen die de inauguratie kwamen vieren van de eerste Nederlandse koning sinds meer dan honderd jaar. De hele grachtengordel was één grote file van bootjes, die vaak zowat zonken onder het gewicht van de drommen mensen die aan boord stonden te drinken en te dansen.

Het was april 2013 en de Nederlandse hoofdstad was getroffen door een hevige uitbraak van zogenaamde 'oranjekoorts', een doorgaans niet al te dodelijke ziekte waarvan het belangrijkste symptoom bestaat uit de onweerstaanbare drang om van top tot teen gehuld in feloranje kleren de straat op te gaan. Die kleurkeuze was een eerbetoon aan het koningshuis Oranje, dat weer vernoemd was naar het Franse stadje Orange, waarover deze familie ooit heerste. Oranje wimpels wapperden uit de ramen van de smalle grachtenpanden, er hingen oranje slin-

gers boven de schots en scheve steegjes en er zaten oranje ballonnen aan overhellende ijzeren lantaarnpalen. Het plaveisel lag vol met weggegooide oranje pruiken, hoedjes en vlaggetjes. Kleine kindjes hadden oranje schmink op en er was een blaffende hond met een oranje petje, dito jasje en zelfs een klein model boa van oranje veren. Met mijn oranje T-shirt met IK HOU VAN HOLLAND erop, mijn oranje hoge hoed en mijn oranje zonnebril had ik het gevoel dat ik lang niet genoeg mijn best had gedaan.

Op de Dam, het plein dat ooit de dam in de rivier de Amstel vormde waaraan de stad zijn naam dankte, waren een man of 25.000 bijeengekomen om te aanschouwen hoe de vertrekkende koningin Beatrix het familiebedrijf overdeed aan haar zoon, de nieuwe koning Willem-Alexander. Aan de ene kant van het plein stond het zes verdiepingen hoge Koninklijk Paleis, volgehangen met de Nederlandse driekleur en met oranje bloemen aan de gouden balustrade van het balkon. Voor het paleis stond een enorme menigte enthousiastelingen, veelal met oranje capes met nepbont om en opblaasbare kroontjes op het hoofd. Ze verrekten hun nekken en hielden hun camera's in de lucht om een glimp op te vangen van de lagere adel en beroemdheden die van de oeroude Nieuwe Kerk, waar de koning zojuist formeel was goedgekeurd door het Nederlandse parlement, naar het paleis liepen. De Britse prins Charles schuifelde zwetend als een otter over de karakteristieke straatkeijtjes met een hele berg gouden tressen en medailles aan zijn lijf. De Ghanees Kofi Annan lachte breed en wuifde naar het juichende publiek.

Koningin Beatrix had een paar maanden eerder bekendgemaakt dat ze wilde aftreden na drieëndertig jaar op de troon, met de woorden dat het tijd werd dat de kroon overging op 'een nieuwe generatie'. Nu stond de vriendelijke grootmoeder der natie zo te zien met tranen in haar ogen op het paleisbal-

kon. 'Enkele ogenblikken geleden heb ik afstand gedaan van de troon,' zei ze tegen de massa op het plein, terwijl een licht briesje langs haar donkerpaarse jurk rimpelde. 'Ik ben gelukkig en dankbaar u voor te stellen aan uw nieuwe koning, koning Willem-Alexander.' Daarop klonk het volkslied en deed de voormalige koningin een paar stappen achteruit. De nieuwe koning kwam naar voren in zijn donkere pak en lichte das, met een gezonde bloes op zijn wangen en geflankeerd door zijn vrouw Maxima, een Argentijnse schoonheid die haar verleden als dochter van een juntaleider had afgeschud en miljoenen Nederlandse harten voor zich had gewonnen. Naast het koninklijke paar stonden hun drie engelachtige dochtertjes, zichtbaar nerveus, maar mooi en schattig als Disneyprinsessen in hun identieke gele jurkjes. Ze wuifden naar de knaloranjemenigte en er ging een donderend applaus door de stad.

Mijn reis naar de Dam was een jaar of drie eerder begonnen, meer dan zeventuizend kilometer verderop in het Caribisch gebied. Tot 2010 had ik in Londen gewerkt als een sjofel soort politieke huurmoordenaar. Ik smeedde vileine discussiepunten en bombastische speeches aan elkaar voor ambitieuze politici, waarin ik de woorden van hun opponenten heel slim verdraaide en gedoe over declaraties oprakelde om het aftreden van verder best competente ministers af te dwingen. Het was het soort werk waarbij je geheid werd uitgenodigd voor cocktailparty's en indruk kon maken op meisjes in de kroeg, en ik vond er geen klap aan. Toen mijn dolblijve voormalige collega's aan de macht kwamen na de laatste verkiezingen en coalitieonderhandelingen, kwam ik voor een keuze te staan. Ik kon hengelen naar een baantje waarin ik de tas van een minister mocht dragen op luxueus gehuisveste internationale conferenties, of ik kon me onderwerpen aan de lucratieve PowerPointsleer van een lobbybaan voor het bedrijfsleven. Na een middagje nadenken over mijn opties deed ik wat ieder ver-

standig mens zou doen: ik boekte een enkele reis naar Cuba.

In september van datzelfde jaar zat ik op een gebutste zeilboot van twaalf meter voor de kust van Belize, in het bezit van niet veel meer dan een lekker bruin kleurtje en zo'n baard waardoor je op luchthavens gegarandeerd wordt gevisiteerd. De bemanning van de boot, een clubje jongens met dreadlocks, luisterde liever naar reggae dan dat ze daadwerkelijk ergens naartoe zeilden en de dagen regen zich aaneen in een paradijselijke monotonie van rum drinken, met schildpadden zwemmen en lekker lui in de zon liggen bakken. Het Lagerhuis leek ineens heel ver weg.

De weinige andere passagiers waren onder anderen een tweetal zonverbrande Engelse meisjes die vierden dat ze hun eindexamen hadden gehaald en plannen maakten om de wereld te redden, en vier zonverbrande Nederlanders met rugzakken, die familie van elkaar waren. Ze waren luidruchtig en net iets te amicaal, zoals je wel vaker ziet bij lange mensen die hun kleine landje even zijn ontvlucht. Toen de rum en de schildpadden me begonnen te vervelen, begon ik een gesprek met het enige meisje in de Nederlandse groep, een mager blond meisje met zout in haar haren, een bikini met zeesterrenprint en ogen in de kleur van de zee. We bespraken verder niets memorabels, maar toen ze van boord ging, kreeg ik haar om de een of andere reden zo ver dat ze me haar e-mailadres gaf, slordig achter op een ticket van Cubana Airlines gekrabbeld.

Er gingen maanden voorbij in een waas van bier, stranden en busritten, en ik was het meisje op de boot al bijna vergeten toen een reeks alarmerende mailtjes van mijn bank aangaf dat het tijd werd om nieuw werk te zoeken. Helaas kreeg het vliegtuig dat me terugbracht naar Heathrow onverwacht te kampen met een sneeuwstorm, zodat het werd omgeleid naar Amsterdam. Alle vluchten waren afgelast, een onvriendelijke beveiliging schopte me Schiphol uit en ik baggerde door

een dikke laag sneeuw langs allerlei hotels, die allemaal stampvol zaten met andere gestrande passagiers. Ik liep te bibberen in een T-shirt en linnen broek die beter pasten bij Caribische temperaturen en ik begon al serieus te overwegen om dan maar in een metrostation te gaan slapen, tot ik ineens bedacht dat ik zowaar iemand in Nederland kende. Ik knielde neer aan een bevroren gracht, diepte een zongebleeft stukje vliegticket op uit mijn tas en stuurde een berichtje naar het magere meisje met de vraag of ze misschien iets met me wilde gaan eten. Ze nodigde me uit om diezelfde avond nog naar haar huis in Rotterdam te komen, en ik ben nooit meer vertrokken.

INLEIDING

Bijna Nederlands

Rotterdam is geen mooie stad. De op een na grootste metropool van Nederland is een vormeloze industriële agglomeratie met zo'n 600.000 inwoners, compleet verstoken van de grachten, de kinderkopjes en de pittoreske bruggen van zijn beroemdere rivaal Amsterdam, zodat het nauwelijks last heeft van toeristen. Maar tot mijn grote verbazing begon ik me er al snel thuis te voelen. Letterlijk luttele uren nadat ik in de sneeuw het vliegveld uit was gelopen, woonde ik al in een hoog, scheef herenhuis aan een straat vol bomen tussen een kanaal, een tramhalte en een bar waar ze piepkleine glaasjes Heineken taptten. Mijn Caribische kleurtje vervaagde snel en mijn lange baard voegde zich bij mijn haveloze strandkledij in een vuilnisbak op het verregende balkon. Tegen de tijd dat de sneeuw wegsmolte, waren mijn spullen met de post aangekomen uit Engeland en at ik met smaak knalgroene erwtensoep. Het magere meisje – een pittige, razend intelligente Rotterdamse met een prachtige glimlach – leek geen plannen te hebben om me eruit te schoppen en ik

begon aan mijn langzame integratie in de Nederlandse maatschappij.

Een van de eerste dingen waar ik achter moest zien te komen, was hoe ik mijn nieuwe thuis moest noemen. De Nederlanders zelf leken het ook niet goed te weten en noemden hun land nu eens Holland en dan weer Nederland. Na consultatie van een lijkend bibliotheekboek kwam ik echter te weten dat het land officieel 'het Koninkrijk der Nederlanden' heette. Zoals het Verenigd Koninkrijk bestaat uit Wales, Schotland en nog wat losse overzeese gebiedsdelen, bestaat het Koninkrijk der Nederlanden uit het primaire grondgebied in Europa – Nederland dus – en drie koloniale overblijfselen in de Cariben: de eilanden Aruba, Curaçao en Sint-Maarten. (Drie andere Caribische vlekjes – Bonaire, Sint-Eustatius en Saba – hadden nog de status van 'bijzondere gemeente'.) Het Europese deel van het Koninkrijk kon dus simpelweg Nederland genoemd worden, maar de benaming 'Holland' klopte niet, aangezien die naam alleen verwees naar de twee dichtstbevolkte provincies van het land: Noord-Holland en Zuid-Holland. Het hele land 'Holland' noemen was dus net zoiets als heel Groot-Brittannië 'Engeland' noemen, wat een veelvoorkomende fout is, maar daarmee nog steeds fout. Het land heette dus 'Nederland' en de mensen die er woonden waren Nederlanders en spraken Nederlands, een taal die buitenstaanders in de oren klinkt als een zatlap die met zijn soep zit te gorgelen.

En dan had je nog de fietsen. In Groot-Brittannië zijn fietsen sportartikelen die alleen gebruikt worden door kinderen, zeer fitte mensen of roekeloze figuren. Maar in Nederland gebruikt een derde van de inwoners ze als voornaamste transportmiddel. In een paar weken tijd had ik er al twee aangeschaft: een stevige boodschappenfiets met een stuur als een Franse snor, en een licht, wit racefietsje dat misschien wel vijf keer zo weinig woog als fiets nummer één. Een paar weken later kwam

daar nog een snorfiets bij, een absurd dingetje dat de kleur had van een brandweerwagen en bijna net zoveel lawaai maakte. Een helm was niet verplicht en de kilometers lange platte, autoloze fietspaden waren ideaal om over naar huis te slingeren na iets te veel Heineken.

Verder moest ik helaas ook nog werk hebben. De gulheid van de Nederlandse bijstandswet maakte het verleidelijk om in bed te blijven, maar helaas vond ik al snel een betaalde baan, een onvoorstelbaar lucratieve doch saaie aanstelling bij een groot Brits-Nederlands bedrijf, waar ik e-mailtjes moest versturen vanuit een typhokje en chocola moest zien te bakken van de zonderlinge gewoonten van mijn Nederlandse collega's.

En dan had je nog de taal. Bijna alle Nederlanders spreken perfect Engels, dankzij prima onderwijs en een bevolking die zo klein is dat het niet loont om Amerikaanse films en tv-programma's na te synchroniseren in de eigen taal. Toch hoor je buiten Amsterdam maar relatief zelden iemand Engels praten op straat en het werd al snel vervelend om gesprekken niet te kunnen volgen, geen menukaarten te kunnen lezen en in de supermarkt het verschil niet te kunnen zien tussen alcoholvrij bier en echt bier. Nederlandse vrienden verzorgden een spoedcursus belangrijke zinnestelsels die iedere Engelsman in het buitenland hoort te kennen, zoals 'Mag ik een biertje', 'Wat ben je mooi' en 'Ik heb het niet gedaan, ik wil een advocaat'. Toen dit beetje vocabulaire tekort bleek te schieten, nam ik een paar lessen bij een privélerares, een vriendelijke dame met krullen die haar heup had gebroken bij een fietsongeluk en veroordeeld was tot een hitchcockiaans revalidatieproces en het bekijken van vogels door haar achterraam. We volgden niet echt een lesprogramma, maar roddelden wat in een mengeling van Nederlands en Engels en al snel bereikte ik een niveau waarop ik bijna alles kon verstaan wat mensen zeiden en er ook nog een stamelend antwoord uit kon krijgen. Lezen bleek helaas moeilijker

en ik worstelde me door de plaatjesboeken van het anderhalfjarige dochtertje van een Nederlandse vriendin. Nijntje was wel geinig, maar Rupsje Nooitgenoeg kon ik met geen mogelijkheid volgen. In het openbare leven maakte ik nog regelmatig fouten, zoals die keer dat ik iemand wilde vragen of ze het koud had, en per ongeluk een ander woord met een 'k' gebruikte.

Ik begon me verbazingwekkend snel thuis te voelen in Nederland. Ik leerde hoe ik moest fietsen met een open paraplu in één hand, hoe ik slijmerige haringen in één azijnzure hap door mijn keel moest laten glibberen en hoe ik woorden als 'genoeg' en 'hottentottentententententoonstelling' moest uitspreken. Niettemin had Nederland nog steeds veel onbegrijpelijks te bieden.

Voor zo'n piepklein landje, nog kleiner dan Congo of Kirgizië, heeft Nederland een enorme invloed op de wereld gehad. De Nederlanders heersten over een wereldrijk dat zich uitstrekte van de Cariben tot Oost-Azië, ze stichtten de stad New York, ontdekten Australië, speelden het beste voetbal van de wereld en brachten voorbeelden van de beste kunst en architectuur van Europa voort. Waar je ook ging in de wereld, je kon overal Nederlanders tegenkomen. Een land dat maar half zo groot was als Schotland, met een bevolking van maar iets van zeventien miljoen, kon bogen op de uitvinding van de dvd, het dialyseapparaat, de bandrecorder, de cd, de spaarlamp, de slingerklok, de hogesnelheidscamera, het golfen, de microscoop, de telescoop en de donut.

Nederland was altijd – en is nog steeds – een soort stille supermacht. Maar in de ogen van veel buitenstaanders – onder wie ik – blijft het een land dat aan elkaar hangt van clichés: klompen en grachten, tulpen en molens, fietsen en dijken, cannabis en prostituees. De boekenplanken in het landelijke Engelse dorpje waar ik opgroeide, bogen door onder het gewicht van dikke boeken over de Italiaanse keuken of het moeizame

inburgeringsproces op het Franse platteland, maar als het om het gastronomisch en klimatologisch gehandicapte Nederland ging, wisten de meeste mensen helemaal niets. Ze konden nog zo goed doorkneet zijn in de geschiedenis van de Berlijnse Muur of het Franse verzet, maar de meesten wisten niets van hele delen van de Nederlandse geschiedenis: de gigantische landbrug die Nederland ooit met Engeland verbond, de hongersnood die het land teisterde in de jaren veertig, de katholieke tradities van het carnavalminnende zuiden, de lange onafhankelijkheidsstrijd tegen Spanje, de bloedige oorlogen tegen de Engelse marine, het technische wonder van het Deltaplan, de verderfelijke politieke praktijken van extreemrechts Nederland. De miljoenen toeristen die er elk jaar komen, wagen zich zelden buiten Amsterdam en veel expats presteren het om jaren in het land te wonen zonder één woord Nederlands te spreken. Nederland is net als Canada of Zweden een land waarover iedereen wel iets weet, maar niemand veel.

Naarmate mijn band met het land sterker werd, raakte ik vastbesloten om meer te weten te komen. In 2013 begon ik aan een reeks reizen door mijn adoptieland. Sommige waren kilometers lang, andere bleven beperkt tot een enkele stad of zelfs een enkel gebouw, maar het doel was altijd om inzicht te krijgen in een of ander aspect van de Nederlandse cultuur en geschiedenis – de strijd tegen het water, de Gouden Eeuw, de Tweede Wereldoorlog, de invloed van immigratie, de ruimdenkendheid ten aanzien van drugs en prostitutie – en hoe dit alles de Nederlanders had gevormd. Dit boek is een verslag van die reizen. In de loop daarvan zag ik niet alleen hoe de nieuwe koning werd ingehuldigd in Amsterdam, maar verkleedde ik me voor carnaval als tijger, werd ik dronken in een wereldberoemd museum, picknickte ik in een concentratiekamp, trof ik de ark van Noach aan vlak bij de Noordzee en zag ik kleine kinderen met zwarte schmink voor Sinterklaas. Ik doorbrak

zelfs een levenslange traditie door naar een voetbalwedstrijd te gaan. Ik kwam erachter waarom Nederlanders altijd hun ramen staan te lappen, waarom prostituees loonbelasting betalen en waarom de Nederlanders niet altijd zo progressief zijn als wij denken.

Maar sommige dingen bleven een mysterie. Een van de belangrijkste is welke kant het op gaat met Nederland. In mijn eerste paar maanden in dit land had ik vaak het idee dat de Nederlanders zo'n beetje de perfecte samenleving hadden opgebouwd. Ze woonden in een van de rijkste landen van Europa, maar maakten de kortste werkweken, met winstgevende multinationalen en uitstekende publieke diensten als bonus. Vergeleken met de gemiddelde Brit werkte een Nederlander een uur per dag korter, maar was hij zo'n twintig procent rijker. Geweldsmisdrijven kwamen nauwelijks voor en zelfs de grote steden waren tamelijk idyllisch, met veel minder stress, kleinigheid en smerigheid dan in steden als Londen. De herinnering aan mijn dagelijkse geforens naar Westminster vervaagde rap. Ik fietste kalmpjes naar kantoor, werkte een paar uur per dag en zag mijn bankrekening maandelijks aangevuld met een onuitgeefbare hoeveelheid euro's, met extra bonussen ter compensatie van de kerst- en vakantie-uitgaven. Nederlanders drinken tientallen koppen koffie per dag, maar toch zijn ze over bijna alles superrelaxed. In het weekend werken is ongehoord, kostuums en stropdassen worden gereserveerd voor trouwen en begravenissen. (Voor een sollicitatiegesprek volstaat een schoon T-shirt.) Nederland lijkt vaak iets charmanters van heel vroeger, met kinderen die 's avonds veilig op straat kunnen spelen, straatvegers met houten heksenbezems en tieners die door het park skaten terwijl ze naar Michael Jackson luisteren. Als ik langs de Delftse grachten liep of de koninklijke familie zag wuiven op hun balkon in Amsterdam, was het makkelijk om instemmend te knikken bij de woorden van de Duitse dich-

ter Heinrich Heine, die naar verluidt zei dat hij stante pede naar Nederland zou afreizen als er ooit oorlog uitbrak, omdat 'alles daar vijftig jaar later gebeurt'.

Na een tijdje werd echter duidelijk dat mijn eerste indrukken van vrede en voorspoed niet helemaal klopten. Er viel genoeg te bewonderen aan Nederland, maar er was ook het een en ander om je zorgen over te maken. Het land had eeuwenlang geprofiteerd van zijn openheid naar buiten toe. Dankzij de geografische ligging en de lange kustlijn werd het rijk door de handel, terwijl de overzeese gebiedsdelen geld in het laatje brachten voor de ontwikkeling van steden als Amsterdam en kunstenaars als Rembrandt. De open, internationaal georiënteerde houding van de Nederlanders had hun een plek op het wereldtoneel verschaft die je je bij, pak 'm beet, Finland of Montenegro moeilijk kon voorstellen.

Maar in recentere jaren heeft die openstelling voor krachten van buitenaf ook de nodige uitdagingen meegebracht. Een journalist van *The New York Times* wist te melden dat 'de Nederlanders zich tegenwoordig een beetje af lijken te keren van de wereld. De laatste vijfendertig jaar van de Nederlandse geschiedenis vormen het verhaal van verloren onschuld,' schreef hij. 'De kwalijke malaise die al langere tijd de vitaliteit van een groot deel van geïndustrialiseerd Europa aanvreet, lijkt uiteindelijk ook Nederland bereikt te hebben en ontnemt deze kalme, bedrijvige natie veel van haar veerkracht (...) nu de stoutmoedige Nederlanders voor het eerst te maken krijgen met binnenlands terrorisme, raciaal getint extremisme, schandalen in het bedrijfsleven en grootschalige werkloosheid.' Dat was in 1976. Sindsdien is het gevoel van onzekerheid alleen maar toegenomen. De economische crisis heeft Nederland hard getroffen, klimaatveranderingen bedreigen de natte grenzen van het land en immigratie heeft spanningen veroorzaakt onder veel bevolkingsgroepen. En wat misschien nog wel het opvallendst

is: veel voormalige progressieven begonnen te denken dat het hele Nederlandse sociale experiment te ver had gevoerd. De beroemde toegeeflijke houding ten opzichte van netelige sociale kwesties werd in twijfel getrokken en heilige koeien als leegaal drugsgebruik en prostitutie gingen op de schop. In de tienerjaren van de eenentwintigste eeuw leek een van de kleinste landen van Europa een microkosmos te worden waarin alle uitdagingen die het hele continent voor zijn kiezen kreeg voorbijkwamen.

Zou Nederland in staat blijken om zijn traditionele vrijheden te behouden of was het afgelopen met vrijheid blijheid? Niemand die het echt leek te weten, maar toen heel Amsterdam oranje kleurde, was het land vastbesloten om alle doemdenkers te trotseren. Op hun eigen ontspannen, pragmatische, ontheatrale manier reageerden de Nederlanders op verandering zoals ze altijd al hadden gedaan: met drinken en dansen en een kalme vastbeslotenheid om hun unieke kijk op het leven te bewaren. Voorlopig bleef het land een eilandje in de tijd, aantoonbaar het meest tolerante, vredige en welvarende hoekje in een turbulente wereld. ‘We zullen wel altijd de verkeerde beslissingen blijven nemen,’ zei een vriend van me, ‘en we zullen altijd lol kunnen beleven aan de consequenties.’